

ОБРАЗ У СУЧАСНІЙ ФОТОЖУРНАЛІСТИЦІ: МІЖ МИСТЕЦТВОМ І ПУБЛІЦИСТИКОЮ

Ярослав Табінський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, Львів, Україна, 79044,
e-mail: yarkoslav@gmail.com*

Зосереджено увагу на понятті образу в сучасній фотожурналістиці. Розкрито його особливості на основі праць українських та зарубіжних науковців, досліджено техніку й методи створення образу в фотожурналістиці.

Ключові слова: образ, портрет, фотожурналістика, зображальні медіа, візуальна комунікація.

Сучасна зображальна журналістика щодня стрімко розвивається. Завдяки новітнім технологіям людина постійно перебуває в інформаційному потоці, обмежити який стає можливо за умови абсолютного абстрагування від комп'ютерних та мобільних пристроїв. Однак, як стверджують дослідники, людина почуватиметься без сучасних технічних новинок не так комфортно. Зі швидким технічним прогресом фотографом (або фіксувальником дійсності) стає кожен, хто має цифрову камеру чи мобільний пристрій з можливістю фото- та відеознімання. Саме тому сучасні медіа продовжують боротьбу за найоперативнішу, найексклюзивнішу новину чи випадкового свідка з камерою, щоправда, від цього знижується якість матеріалів, які публікує редакція. Сьогодні небагато ЗМІ використовують якісну техніку і мають професійних фоторепортерів. Відповідно, зменшується показник таких критеріїв, як естетизм, художність, образність, які є важливими для створення справді якісного зображення.

Актуальність дослідження зумовлена потребою наукового осмислення образу в зображальній журналістиці та його впливу на аудиторію, зважаючи на розвиток сучасних медіатехнологій та трансформації зображення із періодичних видань в онлайніві медіа.

Мета дослідження – з'ясувати особливості образу в сучасній фотожурналістиці, його місце в медіапросторі та вплив на реципієнтів.

З огляду на мету потрібно виділити такі завдання:

- ознайомитися з поняттям образу в публіцистиці та сучасних медіадослідженнях;
- оглянути праці українських та зарубіжних дослідників з досліджуваної теми;
- вивчити способи використання образу в сучасних медіа.

Досліджуючи наукові розробки з теми, зазначимо, що більшість з них присвячено зображальній публіцистиці (Здоровега В., Шаповал Ю., Черняков Б., Горевалов С., Вольний-Зможинський К., Потоцька М.), поняттю літературного образу (Буряк В.,

Галич О., Гридчина В., Цуканова А.) та візуальної комунікації (Бергер А., Флюссер В., Кобре К., Фрімен М.). Власне комплексний огляд образу в фотожурналістиці виконано чи не вперше. В цьому й проявляється наукова новизна нашого дослідження.

Створюючи проекцію поняття «образу» в журналістиці, на наш погляд, на-самперед, потрібно розуміти застосування й мету створення саме візуального образу, який відображає не лише будь-які події чи явища, а змушує особу відчутти естетику й художність, внутрішньо пережити зафіксоване, домислюючи, що було до цього чи перед тим. Отже, термін «образ» має достатньо широке значення, що охоплює різні дефініції, які, на наш погляд, є його складовими.

Мабуть, через багатогранність поняття «образу» науковці та медіапрактики розуміють його дещо по-різному, щоправда, акцентуючи увагу на найважливіших аспектах, які й створюють загальне значення й розуміння терміна.

Згідно з тлумачним словником української мови, образ – специфічна для літератури і мистецтва конкретно чуттєва форма відображення дійсності [4, с. 815]. Літературознавець, професор Олександр Галич у своїй праці «Теорія літератури» дає таке визначення терміна: «У широкому розумінні образом називають специфічну форму відображення дійсності в мистецтві, на відміну від тих форм зображення, якими користуються, з одного боку, в науці, з іншого – у повсякденно-практичній сфері людської життєдіяльності», у вузькому ж розумінні – «специфічна форма буття художнього твору в цілому й усіх його складових елементів зокрема» [5, с. 96].

Оскільки нашим предметом дослідження є образ у фотожурналістиці, то найдоцільнішою, у нашому випадку, вважаємо дефініцію теоретика української публіцистики професора Володимира Здоровеги: «Образ – це репродукована в уявленні, емоційно окрашена, предметно виражена (тобто чуттєво наглядна) елементарна одиниця відображення дійсності» [9].

Щоб з'ясувати особливості образу в практичній журналістиці й підтвердити теоретичні засади, обрано об'єкт дослідження: ілюстрацію у щоденній всеукраїнській газеті «День», яка є чи не єдиним виданням в Україні, у якому виділяють для якісної фотографії чимало місця на газетній сторінці. Варто зауважити, що вдалим є проект фотоконкурсу від редакції газети «День», який організують щорічно, визначають найкращі та найоригінальніші світлини як професіоналів, так і аматорів. Зазвичай це роботи, які несуть глибинний зміст, символи, образи, а подекуди й автентичну українську культуру.

Для виконання дослідницьких завдань і з'ясування поняття «образу» в фотожурналістиці, яке тісно пов'язане з публіцистикою, варто визначити деякі особливості зображальної публіцистики, для якої за словами професора Бориса Чернякова «власне документальне наочно-образне відображення дійсності через зображальну діяльність, продукти якої – зображення і різноманітна форма словесно-зображального синтезу – призначені для оперативного розповсюдження каналами засобів масової інформації з метою формування громадської думки, впливу на свідомість та поведінку аудиторії» [15].

Сьогодні зображальна публіцистика трансформується з друкованих видань не лише на телевізійні екрани, а й у всесвітню мережу Інтернет, де тверду нішу зайняли

нові медіа, які знову ж таки не зможуть існувати без зображення та його розуміння, а відповідно й образу, який створюють автори-користувачі.

Повертаючись до опису публіцистичності в образі, з'ясовуємо, що його використовують з різною метою через багатофункціональність у своїй єдності. Одне із завдань образу – звернути увагу, а при можливості дохідливо зобразити те чи інше явище та візуально висвітлити складне абстрактне поняття.

Іншу пояснювальну та популяризаторську функцію чітко визначив Володимир Здоровега, коли «за допомогою образу автор розкриває, унаочнює, ілюструє складне абстрактне поняття, явище, процес. Будь-яка популярна стаття, огляд, особливо інтерв'ю з ученими, можуть містити такі образні вирази, деталі, які допомагають непосвяченому в таємниці спеціальних знань читачеві спрощено уявити суть теорії чи гіпотези» [9].

Образ (як літера чи, навіть, слово) у фотографії став знаком, який породжує розуміння між людьми і є ще більш універсальним засобом передачі інформації, який долає усі бар'єри – мовні, суспільно-громадянські, етнічні чи культурні, і є однаково зрозумілим для всіх. Саме в такій універсальності, на наш погляд, прихована таємниця успіху фотографії як джерела інформації про події та явища в світі.

Людське мислення, мова та наочність образів є нерозривним процесом, що визнає всі види пізнання і, у підсумку, вміщує зворотний зв'язок перенесенням на дійсність, практику суджень і знань людини. Розглядаючи фотографію як наочний образ (знак), варто виділити її матеріальну форму і внутрішню характеристику, зміст. З огляду на це важливо визначити наскільки правдиво передаються засобами фотографії як зовнішні, так і внутрішні особливості об'єкта, чим зумовлена цінність знімка, суттєвість інформації, яка міститься в ньому [16, с. 60].

Вікторія Гридчина під час аналізу поняття образу пише, що образ – певна реакція на сприйняття світу, яка створюється свідомістю за допомогою уяви і лише *Homo sapiens* здатен сприймати образи, які почав відтворювати в наскельних малюнках, що з'явилися 35 тис. років тому. Саме тому сучасні дослідники вважають образ інформацією, яка створюється в уяві шляхом декодування знаків і символів. Причому коди визначаються за нашою культурною ідентифікацією [7, с. 277 – 284].

Вдалим прикладом є фотоілюстрація на першій полосі газети «День» за 12 жовтня 2012 року під назвою «Спогади про матріархат» [10]. Автор Андрій Нестеренко зафіксував унікальний образ, який формується зі знаків (символів). Йдеться про портрет чоловіка, який стоїть спиною до фотографа, щоправда вся суть світлина полягає у сплетеному з польових квітів віночку на голові чоловіка. Саме тут бачимо зіставлення образів – чоловічого (голена потилиця з оселедцем) та жіночого (вінок з польових квітів-символів: чебрецю, волошок, ромашок, жита, який зазвичай плетуть українські дівчата на свято Івана Купала). Також найкращим доповненням, що підкреслює етнокультурність, є комірець вишиванки цього чоловіка, що також символізує святковість, гарну атмосферу та шану традицій.

Дослідник візуальної комунікації Артур Бергер пише, що образ – це набір символів, кожен з яких має особливе значення, в деяких образах існує множинність різних рівнів значення і взаємодії між ними. Зважаючи на це образ пов'язаний з інформацією, цінностями, вірою, установками й ідеалом людей. Цей зв'язок важко назвати природ-

ним: бо нам потрібно брати до уваги великої частини символів і знаків, які є важливою складовою образу [1, с. 69].

Важливою, з огляду на актуальність нашого дослідження, є теза професора Володимира Буряка, який писав, що одна із найважливіших особливостей функціонування образу як системи відображення інформації є те, що внаслідок взаємодії характерів і обставин утворюються цілісні образи долі і світу. Це інформаційне полебуття з усією складністю підпорядкування систем, що відображаються у свідомості художника чи публіциста. Такий шлях творчого процесу від мікроінформації (мікродеталі) до деталей-образів (макросистем) в уяві автора створює інформаційний Всесвіт [3, с. 36].

Фоторепортер Микола Тимченко вдало фіксує на камеру портрет дівчини, яка йде попереду демонстраційної колони, у якій розгорнуте полотно українського прапора [12]. Проникливий молодий погляд спрямований у майбутнє, легка щира дівоча усмішка, колона молодих українців, які не залишаючи символу Української держави, а злегка підтримуючи його, йдуть вперед. Можемо також відзначити інші цікаві деталі – багатовікова бруківка, якою крокує колона, мабуть, витримала не одну революцію, символізує історичні традиції та міцне вкорінення патріотизму. Є й інший знак фотографії – дві паралельні лінії дорожньої розмітки, які також символізують рух. І найцікавіша, найоригінальніша деталь – вузька синьо-жовта стрічка, зав'язана на сумці дівчини, що засвідчує індивідуальність у прийнятті рішення, сміливість та щирий намір на добрі зміни в суспільстві, а також чітку національно-культурну ідентифікацію.

Образотворчу мову прес-фотографії у навчальному посібнику «Фотожурналістика в системі засобів масової комунікації: єдність слова та зображення» описує доктор філологічних наук, професор Сергій Горевалов: «Регулюючи освітленість предметів, людина «камерою» може створювати інтонацію зображення (подібно до голосової інтонації в словесній мові). У факті дійсності закладені об'єктивні основи зв'язку між людьми і суспільством» [6, с. 244].

Особливий образ дослідники вбачають у портретних фото. Зазвичай такі світліни розкривають внутрішній світ героя, його переживання, ідеї, думання про світ, власний характер чи наміри. Авторів варто лише, так би мовити, розкодувати емоцію на обличчі особи і впіймати певну мить, щоб камера зафіксувала героя саме в потрібний час.

Кандидат наук із соціальних комунікацій Анна Цуканова в своїй науковій розвідці описує, що для фотопортрета властивими є глибина проникнення в суть людського характеру і прагнення максимальної достовірності відтворюваних деталей. Портрет передає індивідуальні, одиничні, неповторні риси людини. Статичний портрет допомагає впізнати людину в той чи інший часовий проміжок її життя. Динамічні портрети виражають психологічний та емоційний стан героя в момент знімання. Отже, завдяки комплексній вербальній та візуальній інформації створюється цілісний образ людини [14, с. 104].

Для прикладу розглянемо портрет всесвітньовідомої композиторки Софії Губайдуліної у газеті «День» [8]. Автор Костянтин Гришин зумів виділити емоції жінки, які виявленні в погляді, спрямований не в об'єктив камери, а, мабуть, у бік співрозмовника. Портрет є успішною ілюстрацією до інтерв'ю з відомою особистістю, бо ж під час розмови дізнаємось про творчий шлях професійної музикантки. Мимоволі,

поміж рядки, переводимо погляд на світліну, що займає чверть газетної сторінки, та вдивляємось у зморшки жінки. Можливо вони й символізують мистецькі дороги, які за життя пододала композиторка. Проте, вона налаштована на оптимізм, про який говорить усмішка на обличчі.

Ілюстрація та текст при об'єднанні створюють у нашій уяві образ не зоровий і не словесний, а уособлений, сконструйований у деякому віддаленні від художньої природи та специфічних засобів мистецтва. Саме у його відносній автономії та цільності – сенс створення потрібного образу в читача. Ілюстрація не обов'язково стає інтерпретацією тексту, тобто чим-небудь залежить від нього [17, с. 53 – 69].

Часто унікальність фотографії залежить від морально-психологічного стану автора, який наперед формує в своїй уяві бачення того, що відбувається. Тому інколи навіть настрої фотомайстра відображається у зроблених світлинах. Яскравим прикладом є серія робіт про життя циганських дітей «Інше дитинство», яку презентували під час виставки газети «День» фотохудожники Олег Марчак та Ірина Брунда. Автори діляться власними враженнями та переживаннями не лише завдяки візуальній комунікації за допомогою фотоінструментарію, а й під час коротких коментарів: «Дивитися на ці радісні обличчя в жажливих умовах – психологічно серйозне навантаження» [2]. Саме тут варто згадати й про філософію фотографії, яка найбільше проявляється під час таких знімаль.

Німецький теоретик медіакомунікації та фотографії Вілем Флюссер у своєму виданні «За філософію фотографії» характеризує фотографію як образ, створений та розмножений апаратом відповідно до програми. Власне понятійний ланцюг «образ–апарат–програма–інформація» – основа філософії фотографії. Зображення тут є посередником між світом і людиною, виконуючи обов'язок зробити світ уявленим для нас [13, с. 96].

Фотографія в журналістиці – це ключ до розуміння особи та її проблем, а також об'єктивний образ, який окреслює межі власного світу автора. В цьому випадку передача інформації не повинна піддаватися несвідомому перетворенню через здібності та талант автора.

Останніми роками фотографія пережила справжню революцію, яку створили цифрові технології. Відкрилось більше аспектів і можливостей як у медіа, так і в мистецтві, про які ще зовсім недавно могли лише мріяти репортери чи фотомитці. Сучасна фотографія може досліджувати всі аспекти життя на Землі, а в час технічних вдосконалень щоразу робить це краще, тому й залишається все ще актуальною й потрібною для людства. Найпростішим прикладом може стати така технічна деталь, як збільшення світлочутливості цифрової матриці та швидкість спрацювання затвору камери. Сучасні фотокамери дають можливість організувати знімання практично в повній темноті, навіть без застосування допоміжних спалахів – наприклад, в театрі чи під відкритим зоряним небом, а також репортери мають можливість не пропускати жодних моментів чи деталей, особливо у спортивному зніманні, коли йдеться про 14 кадрів за секунду (показник професійної камери Canon EOS 1D X).

Це лише один технічний нюанс, завдяки якому фотографія стає все більш популярною. Також позитивним показником є й те, що фотографувати має можливість

кожен, бо ж зменшується ціна на найпростішу цифрову камеру. Більшість користується мобільними телефонами з вбудованими фотокамерами. Саме тому фоторепортерів сьогодні надто багато, щоправда такі тенденції створюють здорову конкуренцію в боротьбі за такими показниками, як оперативність чи художність. Фотографувати здатні всі, тим більше в автоматичному режимі, яким оснащена кожна камера, а от чи можуть усі образно мислити, прораховувати кожну секунду до деталей та очікувати естетично виправданого результату.

У газеті «День» за 17 жовтня 2012 року в рубриці «Акція ДНЯ» розміщено дві фотоілюстрації з відкриття фотовиставки. Автори – редакційні фотокори Руслан Кानюка та Микола Тимченко – зафіксували захоплення дітей, які відвідали фотовиставку газети «День» [11]. На одній світлині хлопчина, який перефотографовує виставкові експонати на свою «мільничку», що якраз засвідчує про великі можливості кожного, хто тримає камеру в руках. На іншому фото – восьмирічна Катерина Кобельник, яка стала переможницею у номінації «Світ очима дітей», із захопленням показує улюблену світлину. Цей приклад ілюстрування газети є вдалим з огляду на естетику зображення та позитивне сприйняття дитячого образу.

Американський фоторепортер та письменник Майкл Фрімен у своїй праці «Бачення фотографа. Як читати і розуміти геніальні знімки» досліджує важливість розуміння таких критеріїв, як естетизм, художність чи символізм, що роблять фотографію ще більш вдалою й потрібною для суспільства. З цього приводу німецький письменник і критик Зігфрід Кракауер писав: «У загальному, знімки можуть бути красивими тоді, коли в них проглядаємо фотографічний підхід для створення образу, який розширює наші уявлення й таким чином приносить естетичне задоволення [18, с. 22].

У дослідженні образу варто згадати й про візуальну відповідність, адже декілька світлин з фоторепортажу створюють візуально-образний ряд, який провокує глядача на певні відчуття, що відрізнятимуться від тих, які можемо пережити в картинній галереї чи навіть на фотовиставці з одним із цих фото. У фотожурналістиці є добре продумана система зображень, яка й вибудовує образи насамперед в уяві репортера, а вже тоді, завдяки камері й комп'ютерній верстці, створюють фоторепортажі. Тут йдеться про узгоджуваність візуальних образів, які зазвичай не можуть існувати як окремі зображення чи випадково надруковані фото.

Щодо процесу узгодження образів, на наш погляд, найточніше висловився професор Сан-Франциського університету, дослідник прес-фотографії Кеннет Кобре. На його думку, найважливіше продумати систему, за якою зображення відповідатимуть одне одному, створюючи привабливий, цікавий образ в історії. Цього можна досягнути, коли фоторепортер вже під час створення фоторепортажів намагається змінювати методи й техніку знімання, щоб об'єднати образи в одне ціле. Спільним візуальним знаменником у створенні образу може бути: особа, предмет чи об'єкт, настрої, тема, перспектива, техніка знімання [19, с. 246].

Певне зіставлення образів у фотографії описує український вчений Юрій Шаповал, який також переконаний, що образ властивий не тільки одній, окремо взятій фотографії. Він може народжуватися внаслідок зіставлення чи протиставлення різних за змістом знімків [16, с. 80]. Саме тому фоторепортер на основі зіставлення конкретних

життєвих фактів робить публіцистичне узагальнення й прагне створити образ, щоб викликати певне ставлення до подій, переконливіше виразити свою оцінку відзнятого, відповідно, вплинути на думку глядача.

Зазвичай автори фотографій визначають для образу такі критерії: по-перше, завдяки візуальному сприйняттю образ стає джерелом натхнення і ключем до пошуку нових значень та ідей, по-друге, він стає гнучким матеріалом, який можна моделювати й доповнювати, по-третє, образ є так званим партнером візуального діалогу [20, с. 48].

Отже, під час здійснення нашої наукової розвідки щодо образу в сучасній фотожурналістиці вдалось з'ясувати поняття образу, оглянути нові праці й ознайомитись з науковими здобутками українських, російських, польських та американських дослідників. На основі наукових зіставлень визначили спільні особливості в дослідженнях поняття образу та підходу до його створення. Підсумовуючи сказане, можемо вкотре підтвердити думку професора Володимира Здоровеги: «Образність – один з ресурсів публіцистики» [9]. Особливо йдеться про талант автора, методіку та техніку знімання, попередню систематичну візуальну продуманість, зіставлення та критерії образу.

Список використаної літератури

1. Бергер А. Видеть – значит верить. Введение в зрительную коммуникацию / А. Бергер. — М. : Вильямс, 2005. — 288 с.
2. Брунда І. Из серії «Інше дитинство» / І. Брунда // День. — 2012. — 9 лист.
3. Буряк В. Журналістська творчість як система образної комунікації : Навч. посіб. / В. Буряк. — Дніпропетровськ : РВВДНУ, 2003. — 60 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.) / уклад. голов. ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : Перун, 2005. — 1728 с.
5. Галич О. Теорія літератури : підручник / О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв ; за наук. ред. О. Галича. — 4-е вид., стереотип. — К. : Либідь, 2008. — 488 с.
6. Горевалов С. Фотожурналістика в системі засобів масової комунікації: єдність слова та зображення : навч. посіб. / С. Горевалов, Н. Зикун, С. Стародуб. — К.: КиМУ, 2010. — 296с.
7. Гридчина В. Природа образу / В. Гридчина // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. — 2008. - № 1 - Серия «Филология. Социальная коммуникация» Т. 21 (60)
8. Гришин К. Прогулянка з Губайдуліною / К. Гришин // День. — 2012. — 9 лист.
9. Здоровега В. Природа і специфіка образу в журналістиці / В. Здоровега // Вісник Львівського ун-ту. Серія журналістика. — Вип. 26. — Режим доступу : http://www.franko.lviv.ua/faculty/jur/publications/visnyk26/Statti_Zdorovega.html
10. Нестеренко А. Спогади про матриархат / А. Нестеренко // День. — 2012. — 12 жовт.
11. Тимченко М. Захоплюючий кадр / М. Тимченко, Р. Канюка // День. — 2012. — 17 жовт.
12. Тимченко М. Тест на політичну зрілість / М. Тимченко // День. — 2012. — 16 жовт.
13. Флюссер В. За філософію фотографії / В. Флюссер. — Санкт-Петербург : Издательство университета, 2008. — 145 с.
14. Цуканова Г. Портретистика сучасної періодики / Г. Цуканова // Держава та регіони. Серія Соц. Комунікації. — Вип. 2, 2011. — С. 103 – 107.
15. Черняков Б. Зображальна журналістика в друкованих засобах масової інформації (від виникнення до середини ХІХ століття) [автореф.] / Б. Черняков. — К., 1998.
16. Шаповал Ю. Феномен журналістики: проблеми теорії / Ю Шаповал. — Рівне : РВП «Роса», 2005. — 248 с.

17. Шевченко В. Графічна організація друкованого тексту та його художня інтерпретація засобами складання / В. Шевченко // Наукові записки Інституту журналістики. – 2001. – Т. 2.
18. Freeman M. The Photographer's Vision / M. Freeman. – Warszawa, 2012. – S. 192.
19. Kobre K. Fotografia prasowa. Z obiektywem za kulisami niezwyklych wydarzeń / K. Kobre // Polish language edition published by Helion S. A. – 2011. – P. 512.
20. Potocka M. Fotografia. Ewolucja mediun sztuki / M. Potocka. – Warszawa, 2010. – S. 382.
21. Wolny-Zmorzyński K. Jaka informacja? Rzecz o percepcji fotografii dziennikarskiej / Kazimierz Wolny-Zmorzyński. – Krakow, 2010. – 275 s.

Стаття надійшла до редколегії 26.10.12

Прийнята до друку 15.11.12

THE IMAGE IN MODERN PHOTOJOURNALISM: BETWEEN ART AND PUBLICISM

Yaroslav Tabinskyi

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, Lviv, Ukraine, 79044,
E-mail: yarkoslav@gmail.com*

The image in contemporary photojournalism is described. Using works of Ukrainian and foreign scientists the author explores techniques and methods of image in photojournalism.

Key words: image, portrait, photojournalism, figurative media, visual communication.

ОБРАЗ В СОВРЕМЕННОЙ ФОТОЖУРНАЛИСТИКЕ: МЕЖДУ ИСКУССТВОМ И ПУБЛИЦИСТИКОЙ

Ярослав Табинский

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, Львов, Украина, 79044,
E-mail: yarkoslav@gmail.com*

Сосредоточено внимание на понятии образа в современной фотожурналистике. Раскрыты его особенности, базирующиеся на работах украинских и зарубежных учёных. Исследовано технику и методы создания образа в фотожурналистике.

Ключевые слова: образ, портрет, фотожурналистика, изобразительные медиа, визуальная коммуникация.